

DOPING- DETEKTIVVERNA DETEKTERAR

TEXT: CHRISTIAN CARLSSON

Toppidrottare som fastnar i dopingkontroller – men bedyrar sin oskuld – läser vi om med jämna mellanrum, Och att misstagsdoping verkligen inträffar ibland råder det inga tvivel om. Samtidigt är det väl känt att även motsatsen förekommer – utövare som medvetet dopar sig och skyller på olika omständigheter då de testar positivt. För att kunna skilja det ena från det andra pågår i dag ett underrättelsearbete som många gånger skulle kunna utgöra stoff till en detektivroman. I&K har besökt ett seminarium om kontamineringsdoping, arrangerat av Antidoping Sverige och det Vetenskapliga Antidopingkollegiet.

ANTIDOPING

Vem ska jag tro på?, sjöng Thomas di Leva i sin stora genombrottslåt. En låt som skulle kunna utgöra ledmotiv till filmen om kontamineringsdoping. Det är en snårig djungel av medicin, juridik och omfattande underrättelsearbete. Att den internationella idrottsrörelsen – med World Anti Doping Agency (WADA) i spetsen en gång i tiden beslutade sig för att dra i gång hela det här maskineriet (för ett stort och kostsamt maskineri är det) handlar i grund och botten om begreppet

"Level Playing Field". Att grundförutsättningarna i idrottstävlingar ska vara rättvisa. Det är dom ändå inte, kan vi meddela, men den mer filosofiska diskussionen spar vi till ett annat tillfälle. Men för att idrotten ändå ska bli så rättvist som möjligt har WADA som bekant tagit fram en dopinglista som inkluderar förbjudna substanser och metoder, som alla tävlingsidrottare har att förhålla sig till. Och här kommer ännu ett centralt begrepp på engelska – strict liability. I klartext betyder det att det alltid är idrottsutövaren som har ansvaret för vad som hamnar i hans kropp. Enkelt i teorin – ofta betydligt mer komplicerat i praktiken – har det visat sig. Människan må nämligen ha många goda egenskaper, men att tala sanning är kanske inte alltid den mest framträdande. När det gäller en påstådd misstagsdoping är antidopingarbetarnas stora utmaning ofta att skilja ut sanningar från halvsanningar och rena lögnar.

– Tyvärr tycks minnesförlust utgöra den vanligaste biverkningen av de här kontaminerade produkterna, konstaterar

professor Åke Andrén-Sandberg som är en av landets ledande antidopingexperter.

I dopinghistorien finns det fall där frågan om avsikt aldrig har behövt ställas. En av de mest kända torde vara

"Operation Aderlass" 2019 där den österrikiske längdskidåkaren Max Hauke fångades på film av polis då han genomförde en blodtransfusion med en nål i armen. Hauke blev tagen på bar gärning och dömdes till fyra års avstängning. När det kommer till så kallad kontamineringsdoping är skuldfrågan emellertid ofta betydligt knivigare. Men, till att börja med, vad innebär det egentligen att en produkt är kontaminerad? Dopingreglerna från WADA lyder som följer:

"En produkt som innehåller en förbjuden substans som inte finns angiven på produktens förpackning och inte heller kan upptäckas vid en rimlig internetsökning."

Det kommer en ny världsantidopingkod som träder i kraft januari 2027 och där kommer definitionen bli något bredare. Ordet "produkt" ersätts då av "kontaminerad källa". Skälet är, har det visat sig, att det inte endast är produkter som kan vara kontaminerade. Otillåtna substanser kan nämligen dyka upp lite varstans i olika miljöer, under massage eller vid sexuella kontakter för att ta några exempel. Några av de mer eller mindre osannolika fallen som skett genom åren kan ni läsa

Professor Åke Andrén-Sandberg

Den österrikiska skidåkaren Max Hauke.

om här bredvid.

– Oavsiktlig doping är just nu ett hett debatterat ämne i antidoping-världen. Förra veckan hölls ett stort seminarium i Lausanne där 350 experter deltog. En session där ägnades enbart åt kontamineringsfrågan. Där framkom bland annat att allt fler idrottare skyller på kontaminering då man fastnar i en dopingskontroll. Det har också börjat dyka upp försvarsadvokater som specialiserat sig på detta område, säger Fredrik Lauritzen från Antidoping Norge som också är ledamot av en arbetsgrupp inom WADA som arbetar med oavsiktlig doping.

Uppgifter från WADA gör gällande att kosttillskott, både i Sverige och globalt, utgör den främsta källan till kontamineringsdoping. Kosttillskottsbranschen är sedan länge en mångmiljardindustri, innehållande mer eller mindre seriösa aktörer. Fredrik Lauritzen berättar att en

Fredrik Lauritzen, Antidoping Norge.

internationell undersökning om kontamineringsdoping nyligen genomförts där 32 nationella antidopingsbyråer (NADO:s) besvarat ett antal enkätfrågor. Där visar det sig att hela 84 procent av tillfrågade NADO:s har behövt hantera kontamineringsfall under de två senaste åren. Hela 75 procent av dessa fall handlade om kosttillskott.

I en annan, norsk, studie från Christine Helle och medarbetare, köptes det in och analyserades kosttillskott från olika leverantörer. Dopingsubstanser upptäcktes i nio procent av produkterna – samtliga var köpta på en svensk webbsida.

I sammanhanget bör även en annan tidigare norsk studie nämnas. I den analyserades samtliga dopingsfall i landet, totalt 192 stycken. Av resultaten där framgår att utövarna i 26 procent av fallen hävdade att intag av kosttillskott låg bakom deras positiva analysresultat. När dessa

Christine Helle, Antidoping.

ANTIDOPING

utsagor sedan undersöktes så kunde det slås fast att källan till resultatet i hälften av fallen kom från kosttillskott.

– Nästan hälften, 48 procent, av alla produkterna var köpta i Sverige. Det är en större risk att köpa kosttillskott i Sverige än i Norge. Vi säger till våra utövare att inte köpa dem i Sverige, säger Fredrik Lauritzen.

Att en idrottsutövare som väljer att inta någon form av kosttillskott tar en risk är uppenbart. Samtidigt vet alla som tävlat att det ibland kan vara ett enkelt och praktiskt sätt att exempelvis säkerställa nödvändiga energinivåer. Det finns också skäl att nyansera själva begreppet kosttillskott. Talar man om vitaminpiller, kolhydratbars eller olika fettförbrän-

nande produkter? Variationerna i risknivå mellan olika produktkategorier kan vara stora.

– Våra studier visar att man ska undvika produkter för fettförbränning samt så kallade Pre Workouts, säger Fredrik Lauritzen.

Han berättar att det nu pågår ett nordiskt forskningsprojekt där data samlas in från de dopingkontroller som genomförs inom länderna. Data från totalt 38 000 dopningskontroller har sammanställts och forskarna undersöker även vilka kosttillskott och mediciner utövarna tagit den senaste veckan.

– Jag kan avslöja ett preliminärt resultat här – Sverige

ligger INTE i topp när det kommer till användning av de här produkterna, säger Fredrik Lauritzen.

Följdfrågan är given – vilket land gör det då?

Han ler och svarar:

– Ett annat land...

Vi lämnar det fritt för tolkning vilket land det kan tänkas vara. Klart är i alla fall att en idrottsutövare själv förväntas kontrollera de produkter som konsumeras. Det gäller att lusläsa innehållsförteckningarna för att se om de innehåller någon substans som står upptagen på WADA:s dopinglista. Problemet är att det finns oseriösa aktörer i branschen som tillför otillåtna ämnen i hemlighet.

– Idrottare intar alltid kosttillskott på egen risk. Man ska veta att det är sällsynt att en avstängning kortas ned i tid om inte utövaren visat mycket stor försiktighet vid intag av produkten. Domar från idrottens skiljedomstol CAS visar att det är mycket svårt att bevisa att en förbjuden substans kommit från ett kontaminerat kosttillskott om inte produkten i fråga analyseras på exempelvis ett dopinglaboratorium, säger Jessica Wissman som är jurist hos Antidoping Sverige.

Men går då en idrottare helt säker om hen väljer bort kosttillskott eller åtminstone iakttar största försiktighet vid inköp av dem? Svaret är dessvärre nej. Kontaminering via livsmedel utgör nämligen en annan riskfaktor och i synnerhet de som gillar kött behöver vara på sin vakt.

– Av en studie från WADA framkommer att idrottare kan testa positivt för Clenbuterol (en anabol steroid, reds. anm) efter att ha ätit kontaminerat kött. Här har länder som Mexico,

Kina och Guatemala visat sig utgöra riskländer. För en idrottare krävs dokumentation om ett ärende ska kunna

avskrivas och även uppgifter om hur mycket man ätit och när. Bevisning kan exempelvis vara en flygbiljett som visar att man befunnit sig i någon av dessa länder och även ett kvitto från den restaurang där man ätit köttet. Hen ska även kunna beskriva detaljer kring intaget som till exempel hur mycket man åt av något och när, säger Jessica Wissman.

– Nej, gränser för kokain är mycket generöst satta. En idrottare behöver verkligen få i sig mycket för att passera gränsen.

VILKEN TYP AV kontaminering känner då idrottsutövare störst oro för? Siffror från Antidoping Norge visar att det främst, föga förvånande, handlar om kosttillskott. Hela 92 procent av de svarande uppger en oro för detta. Men att så många som 88 procent också känner sig oroade över att ta läkemedel får ändå betraktas som mer anmärkningsvärt. Borde man inte kunna känna sig trygg i att använda läkemedel med tanke på vilka rigorösa kontroller de går igenom?

– Visst känns det problematiskt att det kan finnas saker i läkemedel som inte ska vara där. Men det här är nivåer under läkemedelsindustrins gränser och utgör därför inget problem för Läkemedelsverket, säger Anton Pohanka som är kemist vid Stockholms Dopinglaboratorium.

I takt med att de ackrediterade dopinglaboratorierna fått en allt mer tekniskt avancerad utrustning har det blivit möjligt att detektera betydligt lägre nivåer av substanser. I grunden är det förstås en positiv utveckling. Samtidigt innebär det onekligen en utmaning för dopinglaboratorierna när det kommer till tolkningen av resultaten. Det saknas knappast frågor att analysera.

– Det är en ögonblicksbild vi ser. Är det vi ser slutet av en

ANTIDOPING

utsöndring från ett större intag? Eller är det den maximala koncentrationen från ett mindre? Kan det handla om en större dos som togs för länge sedan i dopingsyfte eller rör det sig möjligen om så kallad mikrodoping? Finns det en möjlighet att det beror på en kontaminering? Svaren på alla de här frågorna är – vi vet inte, säger Anton Pohanka.

De allra flesta ställer sig förhoppningsvis bakom begreppet "Level playing field". Man vill se en rättvis idrott. Samtidigt, menar kritiker av det omfattande antidopingsystemet, gäller det att hålla två tankar i huvudet samtidigt. I den andra vågskålen finns nämligen farhågor om en allt för omfattande kontrollapparat som i allt för hög grad inskränker tävlingsidrottarens möjligheter att leva ett normalt liv. Det är en ständig balansgång.

– Dopinglaboratorierna kan i dag detektera extremt små mängder av olika förbjudna substanser. Vi vill kunna hitta de som dopar sig medvetet med mikrodoser eller som dopat sig långt bak i tiden. Men samtidigt vill vi skydda de idrottare som fått i sig dessa substanser omedvetet. Det är de här intressena som måste vägas mot varandra, säger Jessica Wissman.

VAD TYCKER DÅ idrottsutövarna själva? Hur långt tycker dom att det är rimligt att dra systemet för att man ska kunna upptäcka olika förbjudna substanser? Frågan ställdes nyligen av Antidoping Norge till en grupp norska elitidrottare.

– Vi frågade om de föredrog ett system som upptäcker alla förbjudna substanser eller ett där några skyldiga kommer att klara sig undan? Resultatet visar att de föredrar ett system där inte extremt små mängder syns vid tester, säger Fredrik Lauritzen.

Hur går det då till när det upprättas ett dopingärende i Sverige? Anders Hübinette, ordförande i Riksidrottsnämnden, förklarar att det alltid börjar hos Antidoping Sverige som han liknar vid en polis- eller åklagarmyndighet. Därefter kan det hamna hos Dopingnämnden men många fall avgörs redan hos Antidoping Sverige. Kommer ett positivt analysvar från Stockholms Dopinglaboratorium så är utgångspunkten att det är korrekt. Möjligheten finns förvisso för utövaren att hävda att laboratoriet begått något misstag, men det är ytterst ovanligt att någon ens försöker med det. Och i det läget hamnar då bevisbördan hos idrottaren. I princip handlar det då om att försöka få till stånd "Påföljdsreducerande omständigheter".

Jessica Wissman,
Antidoping.

Att visa att det aldrig funnits någon avsikt att få i sig den förbjudna substansen. För att lyckas med ett sådant konststycke, som är allt annat än lätt, krävs att hen uppnår en "sannolikhetsövertikt". I klartext att mer ska tala för idrottarens berättelse än mot. Hur-frågan – hur det otillättna medlet hamnat i kroppen – kommer att avgöra utfallet.

Juristerna hos CAS jobbar här med en 51-procentsregel. Den handlar helt enkelt om att sannolikheten för att det idrottsutövaren hävdar ska vara högre än det motparten påstår. Minst 51 procent måste tala för hen. Att enbart hävda sin oskuld i största allmänhet räcker förstås inte. Det är inte ens tillräckligt att hen försökt hitta källan till den förbjudna substansen. Faktiska bevis är det som gäller. Ofta, berättar Anders Hübinette, så behövs det flera omständigheter som talar för utövaren för att nå upp till 51-procentsnivån eller högre. Men hur kan man då som domare komma fram till en sådan siffra? Hur kvantifierar man olika utsagor? Juridik må vara snårigt men är ju trots allt inte naturvetenskap.

– Man använder sig av beviskraven och försöker göra en bedömning av dom omständigheter man har framför sig för att sedan se om man hamnar under eller över den gränsen. Mer ska i alla fall tala för än emot enligt CAS. Hur man sedan kvantifierar de här omständigheterna, för och emot, det finns så klart ingen vetenskap i det. Det handlar inte om någon matematik, säger Anders Hübinette. ■

Anders Hübinette, ordförande i Riksidrottsnämnden.

Therese Johaug

Vad hände?

Under ett träningsläger i Italien fick Therese Johaug ett stort munsår på läpparna. Skidförbundets läkare införskaddade då läppsalvan Trofodermin på ett lokalt apotek. Det var en salva för att behandla brännskadade läppar – som dock innehöll den anabola steroiden clostebol. På förpackningen framgick det dessutom tydligt att salvan var dopingklassad i idrottssammanhang.

Läkaren Fredrik Bendiksen tog på sig ansvaret och avgick efter händelsen. Therese Johaug bedyrade på en känslös presskonferens sin oskuld, att hon inte hade kontrollerat innehållet i salvan. Fredrik Lauritzen från Antidoping Norge minns den turbulenta tiden.

– Det blev en gigantisk chock för Antidoping Norge då vi fick beskedet. Att Therese Johaug, skiddrottningen, hade testat positivt för en anabol steroid. Vi skickade en utredare med polisbakgrund till Italien för att få fram fakta i fallet, bland annat från det aktuella apoteket. I den allmänna debatten ansåg vissa att hon var helt oskyldig medan andra trodde att det var något lur.

Vad blev domen?

Therese Johaug dömdes till arton månaders avstängning av CAS och missade därmed både VM 2017 och OS 2018.

Erriyon Knighton

Vad hände?

Den amerikanske sprintern Erriyon Knighton testade positivt för den förbjudna anabola steroiden trenbolon. Knighton hävdade att han måste ha fått i sig substansen då han – tillsammans med sin syster och flickvännens mamma – hade ätit en oxsvans-burrito på en restaurang i Florida. Han gick tillbaka till restaurangen i syfte att ta reda på varifrån man inhandlat köttet. Det visade sig då att oxarna kom från Mexico och att köttet hade beretts i Nicauragua. Analyser visade att samtliga djur hade trenbolon i sig.

Vad blev domen?

Erriyon Knighton friades först av den amerikanska antidopingbyrån USADA som trodde på storyn om kontaminerat kött. Men det internationella friidrottsförbundet (World Athletics) och WADA överklagade beslutet varpå fallet hamnade i idrottens skiljedomstol CAS. Domen där blev fyra års avstängning vilket innebär att Knighton missar OS på hemmaplan i Los Angeles 2028.

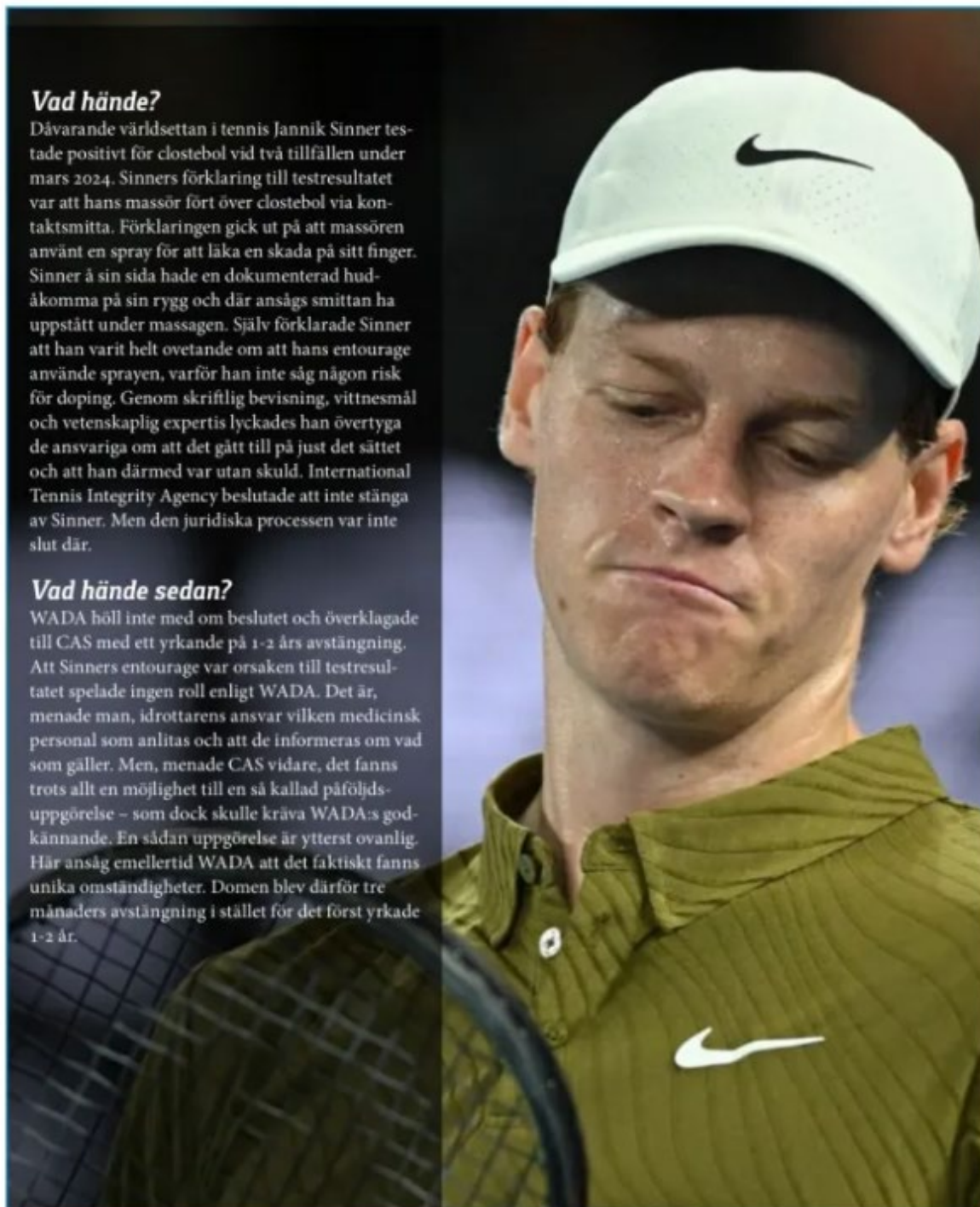
Jannik Sinner

Vad hände?

Dåvarande världsettan i tennis Jannik Sinner testade positivt för clostebol vid två tillfällen under mars 2024. Sinners förklaring till testresultatet var att hans massör fört över clostebol via kontaktsmitta. Förklaringen gick ut på att massören använt en spray för att läka en skada på sitt finger. Sinner å sin sida hade en dokumenterad hudåkomma på sin rygg och där ansågs smittan ha uppstått under massagen. Själv förklarade Sinner att han varit helt ovetande om att hans entourage använde sprayen, varför han inte såg någon risk för doping. Genom skriftlig bevisning, vittnesmål och vetenskaplig expertis lyckades han övertyga de ansvariga om att det gått till på just det sättet och att han därmed var utan skuld. International Tennis Integrity Agency beslutade att inte stänga av Sinner. Men den juridiska processen var inte slut där.

Vad hände sedan?

WADA höll inte med om beslutet och överklagade till CAS med ett yrkande på 1-2 års avstängning. Att Sinners entourage var orsaken till testresultatet spelade ingen roll enligt WADA. Det är, menade man, idrottarens ansvar vilken medicinsk personal som anlitas och att de informeras om vad som gäller. Men, menade CAS vidare, det fanns trots allt en möjlighet till en så kallad påföljdsuppgörelse – som dock skulle kräva WADA:s godkännande. En sådan uppgörelse är ytterst ovanlig. Här ansåg emellertid WADA att det faktiskt fanns unika omständigheter. Domen blev därför tre månaders avstängning i stället för det först yrkade 1-2 år.

Virginia Fuchs

Vad hände?

I februari 2020 testade den amerikanska boxaren Virginia Fuchs, strax före OS i Tokyo, positivt för två otillåtna substanser via ett urinprov. Fuchs bedyrade sin oskuld och hävdade att hon fått i sig ämnena då hon haft samlag med sin pojkvän. Ärendet hamnade hos den amerikanska antidopingorganisationen USADA för vidare utredning.

Vad blev domen?

USADA:s utredning landade i slutsatsen att Fuchs talat sanning och att det gick att bevisa. Man konstaterade att halten som återfanns vid provet överensstämmer med vad som skulle kunna ske vid en sexuell överföring. Ett WADA-ackrediterat labb bekräftade också att de produkter som Fuchs partner använde innehöll terapeutiska mängder av de aktuella förbjudna substanserna. Virginia Fuchs friades och slapp därmed en fyraårig avstängning. Och eftersom provet samlats in utanför tävling så fanns heller inga tävlingsresultat som behövde diskvalificeras. USADA:s VD Trevor Trygart uttalade sig senare så här om den friade domen:

– Vi kommer att fortsätta förespråka ändringar av den internationella antidopningskoden så att en idrottare inte ska utsättas för några överträdelser eller onödigt offentlig uppmärksamhet om det inte finns någon avsikt att fuskas eller förbättra prestationen. ■

